

ЗЛАТОРОЖКАТА ВРЪЗКА

Евелина Белчева (2017). *Златорожката връзка. Петър Динеков – Владимир Василев, два портрета в ретро – от натура (73 неизвестни писма)*. София: „Гутенберг“

Стефка Петрова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

В самия край на 2017 г., на 27 декември, в деня на смъртта на Вл. Василев, излезе от печат новата книга на Евелина Белчева – „Златорожката връзка“. Всъщност това е втора част от цикъл книги за Вл. Василев, което, за съжаление, не е отбелязано. Първата е за трагичната смърт на критика, „Самотен в своето време“ (2016). На 6 януари 2018 (Богоявление) в църквата „Св. Георги“, където е било опелото на критика, авторката ни събра на нещо като възпоменание и подари на приятели и съмишленици по един екземпляр от книгата, надписан за всеки със специално посвещение, където се изтъква ролята му за създаването на тази книга.

Ако цитирам Черноризец Храбър – „живи са още онези, които ги помнят“ (Кирил и Методий), мога лично да заявя, че студентите на Петър Динеков са живи и пазят най-добър спомен за него. Що се отнася за Вл. Василев, не са толкова много онези, които пазят жив спомена за него.

Със своята работа като критик и редактор на прочутото по онова време списание „Златорог“ Вл. Василев не придобива широка популярност, стойки на „по-задан план“, зад автора, но има голяма заслуга за откриването и оповестяването на българската публика на млади таланти, които израстват под негово крило (а някои след това и извън неговото крило, напуснали

по една или друга причина вече списанието) като големи творци, оставили името си в историята на българската литература. Поради завист, неблагодарност, незаслужено обвинение, некадърност, дори подлост на врагове и отделни „приятели“, всичко сведено до идейно-политически причини, породени и от преломния момент на времето – смяната на властта и насочката на развитие на 09.09.1944 г. – съдбата на редактора е твърде трагична. До края на живота си живее мизерно и нещастно, без да може да върши онова, което най-може – писане на рецензии, редактиране на книги и на списанието „Златорог“, което е приемал като по-скъпо от дете и където са били насочени всичките му мисли и грижи.

Пишейки обобщаващи статии за литературата и за отделни творци, запълвайки всяка ниша и брой на списанието, давайки път на другите, като оставя себе си на заден план, той не успява приживе да издаде своя книга. Единствената негова книга – „Вл. Василев, студии, статии, полемики“. С., БП, 1992 г. – е издадена посмъртно (29 години след смъртта му) от негови почитатели (А. Йорданов, С. Гюрова, Т. Жечев, Ш. Барух). Следват още няколко изследвания от по-ново време, посветени само на Вл. Василев или на българската литературна критика и митотворчество, на „Златорожието“, на случайни или не срещи по дългия път – сборници, където са включени размисли, спомени, есета за него: „Владимир Василев – личност, дело, съдба“ (сборник, С., 1997); Сава Василев, „Литературният мит Владимир Василев“ (монография, В.Т., 2000); „Владимир Василев – критикът, редакторът, естетът“ (сборник, под ред. на С. Василев, В.Т., 2005); Бл. Димитрова, „Откривателят. Срещи с Вл. Василев“ (кратко есе, 1996). Не пропускам по-старите мемоарни очерци на Б. Делчев (1968 г.) и други публикации във вестници и списания.

Но всичко това е твърде малко за такава личност – много по-сложна и многостранна в същността си от познатата (тогава) и от описваната (по-късно), т.е. от онази, която е била видима и видяна от съвременниците и изследователите. Не зная кое е привлякло интереса на Евелина Белчева към Вл. Василев, но трябва да благодарим за този интерес, защото тук, както и в предишната си книга („Самотен в своето време“), тя ни представя един непознат познат Вл. Василев, основавайки се не на теоретични и философски интерпретации и инсинуации, а на „факти и документи“, т.е. на писма и архиви. Вече съм казвала, но ще повторя (или може би потрета), че Белчева търси упорито, проверява навсякъде, където може да се срещне или не някаква „данна“, някакво сведение, пита и разпитва познати и роднини, чете и препрочита архиви и книги и дори когато е повярвала, че нещо е загубено, изчезнало, унищожено, продължава да търси и накрая възкликва: „архивите не горят“, т.е. намира търсеното.

И така, чрез връзката П. Динеков – Вл. Василев, златорожката връзка, т.е. времето, през което съществува емблематичното списание „Златорог“,

където сътрудник е и П. Динеков, който си пише редовно с главния редактор за публикациите – свои и чужди там, – тя изгражда неподозирания образ на редактора критик или на критика редактор. Двата се познават от 25 юли 1930 г., когато се срещат на гроба на Пенчо Славейков (Динеков тогава е 20-годишен, а Василев – на 47 години), но кореспонденцията между тях започва от 1936 г. Виждаме един човек в „златоносния разсип на времето си“. Не бих могла да го опиша по-добре от самата авторка, затова ще цитирам: „Вдъхновен и възторжен, „жетварят“ търси съмишленици и сътворци, защото всичко в него е зряло за жътвата: дебне за млади таланти, праща им „призовки“, провокира ги творчески, подкрепя, критикува, „кандърдисва“; по цели нощи се посвещава на чужди писания – дописва, коригира, спори. Взема ги под крилото си, без да се интересува от техните убеждения. И гледа на всичко това като на свое лично дело“ (с. 21). „Ще приема всеки, който е талантлив, от който и фронт да иде“, заявява той. Но това е в общ план. Сътворяването, изграждането, разкриването на образа продължава с нови или допълващи черти.

Разбираме, че Папата (както са наричали Вл. Василев съвременниците му) сам кръщавал новите сътрудници с по-хубави, по-благозвучни, по-съдържателни имена, защото „името скрива и разкрива“, името е литературна маска, която остава завинаги. „Между именуваните от духовния баща в кръщелния купел на Златорога се създава родство като между осиновени“ (с. 27), те образуват специфичен кръг от „призовани“ и „призвани“ – „Златорожие“. Някои от отхвърлените запазват за цял живот „злопамят“ и не пропускат благоприятен момент да навредят на жреца на критиката.

Разбираме още, че светая светих за Вл. Василев е било „съображението за човещина“. В писмата намираме искането, препоръката на кръстителя до автора за премахване на оценки, които биха обидили писателя (поета, критика), и то не като препоръка, а като молба и настояване. За пример ще посоча случая с д-р Кръстев: „Сам аз не съм съгласен и с него, и с Боян Пенев, в толкова много случаи, опитал се бих да обясня защо мислят иначе, но никога не бих си позволил да ги излагам *на присмех* (курсив на автора на писмото, с. 125)“. Б. Пенев и д-р Кръстев отдавна са покойници, но редакторът говори за тях като за живи, защото те не могат да се защитят, следователно за мъртвите в още по-голяма степен се отнася принципът, издигнат като закон: *съображение за човещина*. Подобна защита намирам на няколко места, ще спомена още тази на Г. Константинов – в писмото си до П. Динеков редакторът изразява неописуем ужас, че случайно писателят може да бъде огорчен и „от толкоз много вметнати бележки“ читателят да остане „поколебан“ в отношението си към книгата. „Както има изкуство за изкуството, така има човещина за самата човещина, а Вие сте най-човечният човек...“ – пише в писмо до Вл. Василев с обич и хумор съпругът на Багряна Александър Ликов.

И на трето, но не и на последно място, разбираме, че „злият гений“, строгият взискател, „лъвът от нубийска величина“ е всъщност добрият дух на списанието, строг, но внимателен и деликатен в преценките си, воден само от естетически и литературен критерий, като „лъв“ в защитата на сътрудниците си. И малко нещо ревнивец: „Исках да бъде мой, само мой“ – казва той за П. Динеков, но това важи за всекиго другото: добрият редактор и критик не би искал талантливият автор да пише и за другите, т.е. в изданията на другите, макар и не опоненти.

За Вл. Василев, като критик, заслужава да цитирам мнението на Ат. Свиленов от наши дни (2003 г.): „Нелепо е да се твърди, че оставаше на равнището на импресията. Той се оттласкваше от нея, за да премине към дълбоки прозрения и обобщения както за индивидуалността на писателя, така и за цялостния ни национален литературен процес“ (с. 65).

Ще се опитам да представя големия критик с квалификациите, които срещам в книгата.

Първо – положителните: голям благородник и естет; търпелив, толерантен и сговорчив; „старомоден“ литературен мечтател; търсач на млади дарования; скромна, чувствителна и добросърдечна; светла личност; откривател, кръстител и покровител на таланти; селекционер на таланти; олимпиец; феноменолог; деликатен човек, отдаден изцяло на литературата; покръстител; духовен баща; духовен наставник; папа; „нубийски лъв“; естетически законодател; личност с добре темпериран редакторски манталитет; безпощаден страж, бранител, гард; недосегаем редактор; низвергнат емигрант в литературата; низвергнат критик; виртуоз на перото; блестящ стилист; *arbiter elegantiarum*; майстор на писаното слово; „перфекционист до безумие“...

А сега отрицателните, с които враговете му го хулят: самодържец; фашист, водач на литературния фашистки фронт; рицар на „чистия естетизъм“; „злият гений“ на българската литература; „литературен самовластник и мародер“; литературен „цербер“ и диктатор; „бивш човек“; буржоазен критик; слаб мислител; „некадърник, олицетворяващ дъното на посредственост и тъпоумие“; тъп „литератор“; „Вл. Мерзский“ и „палач на българската литература“ (последните на Д. Б. Митов).

П. Динеков тук е представен главно като млад критик, макар че авторката съобщава и за научната и преподавателската му дейност: учител в Пловдив, после асистент (доброволен нехонориран, след две години вече редовен), доцент, професор и академик в Софийския университет. Участието си в „Златорог“ той започва като изграден критик – дотогава (1936 г.) е написал 276 статии, рецензии и обзори (някои от които с научен принос). Затова и редакторът не го „покръства“, т.е. прекръства. И му възлага много отговорна задача – да напише рецензия за петте тома „Съчинения на Яворов“ (1934 – 1936 г.), чийто редактор е самият той.

Динеков приема и написва рецензия от 18 страници, с която предизвиква неочакван конфликт, но с него започва и дългогодишното сътрудничество между двамата, „златорожката връзка“. Белчева не намерила рецензията, въпреки че „стръвно“ преровила купища архиви, затова анализира кореспонденцията между тях и от нея съди за съдържанието на рецензията. По-късно случайно я открива (архивите не горят!) – в архива на П. Динеков, но архивистите я записали под друго име – и я помества изцяло (с. 84 – 94), като я оценява като „блестяща“ и отбелязва важните според нея моменти с курсив. Вл. Василев се е подразнил от забележките по адрес на изданието, които са се отнасяли до него като редактор, и пише отговор, обяснявайки мнението си обстойно и аргументирано, моли автора да се срещнат и договорят.

Динеков не приема да поправи нито една буква от рецензията си – „*Кое-то съм казал, то ще си остане!*“ – и така рецензията не вижда бял свят. Тук се печата за пръв път, придружена с кратко факсимиле (с. 83). Тази рецензия на младия учен е единствената академична преценка за Вл. Василев като първи съставител, редактор и текстолог на събраните творби на Яворов. А предговорът е ненадминат по дълбочина на мисълта при оценките и анализа на стиховете за определяне на мястото на поета в българската литература. Ненадминат и по красота и съвършенство на езика и стила! Оформен като малка брошура, този текст като отделен отпечатък бил предаден в библиотеката на Софийския университет от самия автор. Да го има!

Евелина Белчева проследява и „оформя“ образа на критика Динеков, започвайки отзад-напред: в началото на своето описание дава извадки от дневника му, писани през май 1985 г. И веднага тръгва по следите на загубеното време... Запознал се с прочутото списание „със златен ореол и магично име“ в родното си село Смолско в библиотеката на чичо си Иван Динеков, учител там, на 16 години става негов абонат и „фен“ и отбелязва впечатления и оценки на стихове и разкази, печатани там. Редакторът на „Златорог“ навярно добре е познавал младия критик от работите му във вестниците „Глобус“, „Светлоструй“, „Българска реч“, и особено от седмичника „Литературен глас“ на Д. Б. Митов, с когото бил в постоянна конфронтация.

30 години по-късно Вл. Василев признава, че се молил „да го изгонят“ оттам, за да отиде при него и да бъде само негов автор. Така че повикването и възлагането на рецензията за Яворов не са били случайни. Но недоверчивата „изследвачка“ Е. Белчева прави всичко възможно, за да се увери в това, което пише. И открива, че още в 1934 г. в „Златорог“ е публикувана статия от студента П. Динеков, но подписана с друго име. Самият редактор за младия Динеков е изглеждал „недосегаем“.

Така през 1936 г. започва сериозната връзка между Вл. Василев и П. Динеков, но още в началото не като наставник и подчинен, а като равнопоставени, което се вижда от конфликта и резултата от него относно първата сериозна рецензия (за Яворов). Писмата по-нататък показват, че това не е бил единственият случай на разногласие между тях, но сътрудничеството им не е прекъсвало и помрачавано никога. За младия критик, както и за други млади сътрудници, познанството с хора от ранга на Вл. Василев граничи с обожествяване. Но критикът-литератор-историк-учен П. Динеков се издига до същия и дори по-висок пиедестал.

Евелина Белчева, една от отличните студентки на Динеков, участник в неговия кръжок, познава добре човека и професора и се прекланя пред него с присъщата си скромност и етичност. Това проличава тук-там в описанието. И дори съвсем в началото: „...Чувала съм от проф. Динеков, че пази в архива си писма от Владимир Василев, но не съм очаквала да са толкова интересни. Мислех си, че той би ги публикувал, сякаш не помня колко бе чужд на всяко изтъкване на собствената си личност“ (с. 7). „Но никой от нас не разбра защо нашият професор така лично преживяваше мъката на майката пред къщата на Дебелянов в Копривщица, станала на камък от очакване...“ (с. 183). (А той свързвал съдбата ѝ със своята майка, от която криели за смъртта на втория ѝ син). „Академик Петър Динеков е достатъчно стойностен – такъв, какъвто е, за да се изисква от него да бъде и нещо, което никога не е бил – някакъв „герой“, дисидент, революционер... Живи сме тези, които помним, че той бе личност, органично чужда на патетиката и на героичния ракурс“ (с. 201). Записаното е по повод „уводна статия“ на сп. „Библиотека“ (2010 г.), позоряща и дискредитираща проф. П. Динеков, където един нов „син политкомисар“ се опитва да превърне дневниците му в обвинителен акт срещу самия дарител (с. 200).

Да се опитам да квалифицирам и Петър Динеков по подобие на Владимир Василев.

Първо – положителни дескриптиви и епитети: отличен студент, гордостта на аудиторията; оперен младок; дързък момчишлак; вироглавец; млад критик; историк/историограф на литературата; учен; изследовател; човек на обективно-историческите факти, изследвани в диахрония; рационален, склонен към обективно-научни анализи и историко-теоретични обобщения; неусъмнен в себе си, но и толерантен към другия; нашият професор; млад „послушник“ от църквата на „Златорога“; безкомпромисен и непреклонен; основен критерий за него – почтеност; любим сътрудник; личност, органично чужда на патетиката; човек с достойнство; достатъчно стойностен; по възрожденски светъл и родолюбив, ни помен от „великобългарски шовинизъм“; работохолик (моя съвременна квалификация).

И отрицателни, използвани за него от враговете му (няма човек без врагове, но при П. Динеков те просто няма за какво да се хванат): нито учен човек, нито човек (К. Христов); пропагандатор на фашистка идеология (в обща статия за Университета); „доверено лице“ на германците; „лъжеучен“ (наред с останалите видни професори); човек, „поддържал с мълчанието си Живковия режим“ (А. Георгиев).

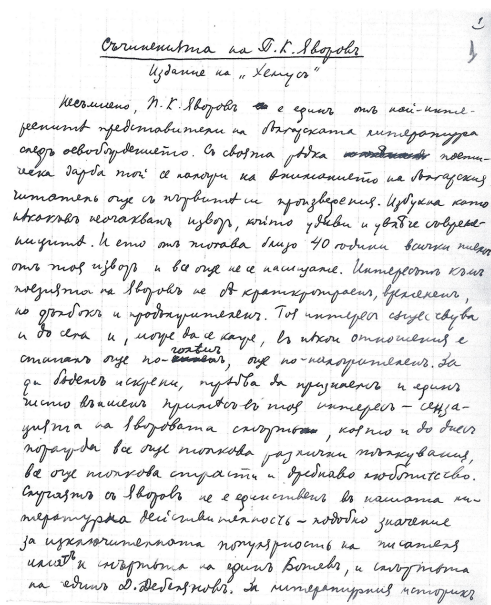
В първата си „светкавична“ рецензия за книгата се спрях на авторката, като изтъкнах качествата ѝ на литератор и архивист. Казвала съм го и другаде – Евелина „търси до дупка“ документи и сведения, подкрепящи или опровергаващи дадено мнение: обикаля библиотеки и архиви, пише писма, посещава роднини и познати, по цели дни стои в архивите, заровила лице в прашните папки. А когато изнася нещо, отбелязва точно откъде го е взела; ако е за първи път – отбелязва от кого е получила позволение.

Приложението в тази книга – поместените писма – са придружени с подробни редакторски бележки за споменатите имена, което е изключително уместно, като се има предвид, че става въпрос за хора, много от които не са познати на широката и на по-младата публика. Поздравявам я за подробните бележки. Поздравления и за езика и стила на описание и за отношението към документите – писмата е предала със съвременен правопис, но е запазила родително-винителната форма при имената от мъжки род – *Вазова, Лилиева, Кръстева, Пелина*, „*Златорога*“ – и глагола *тряба*, с което ни пренася в онази епоха.

И още нещо – Евелина Белчева е не само автор, тя е и редактор, и коректор, и дизайнер на книгата! Изцяло авторска книга. Само човек, запознат с изследване на архиви, знае какъв огромен труд е бил положен за откриване на всички тези документи, писма, снимки; за разпознаване на неизвестните лица на снимките и придружаващите ги обяснения, които не са илюстрация, а са неразривно свързани с останалия текст, те са част от текста. Заслужава да се спомене и подходящото позициониране на снимковия материал.

Но ми се иска и да упрекна авторката за нещо. Намираме на с. 291 списък на източниците – само 6 книги, два речника, 3 архива, без съставител и редактор (книгите, които не са авторски). Но само за бележките към писмата. А според мен точно там не са нужни, а са нужни за цялата книга. Те също говорят със свой език за дадена книга, нали? И една лична забележка – на две-три места авторката съобщава, напр. на с. 117, с. 159: „описано е в първата книга“, а под линия няма никаква книга. Колко и кои хора знаят коя е първата книга, за която става въпрос? И понеже аз зная, сложих го още в началото. Но рецензията се чете след книгата или въобще не се чете.

Тези забележки не намаляват ни на йота значимостта на изследването и приноса му за прочита на литературната ни история в аспекта на историко-

Ръкопис на рецензията
на Петър Динеков за Яворовото
издание от 1934 г.

Света гора, П. Динеков и
изкуствоведът Асен Василиев, 1944.
Името на свещеника е неизвестно

Акад.
Дмитрий
Сергеевич
Лихачов
и акад. Петър
Динеков
в приятелски
разговор

политическите веения и бури. Представите и знанията ни за редица имена от далечното и не толкова далечно минало се обогатяват (и коригират в някои отношения), а за по-младите това са нови познанства с големи личности на българската култура. Почти всичко в тази книга е ново, непознато – писма, снимки, архиви, тук всичко вижда бял свят за пръв път. Да благодарим още веднъж на авторката Е. Белчева и да ѝ пожелаем да напише и третата книга за Вл. Василев, каквато е първоначалната ѝ идея.

THE ZLATOROG CONNECTION

Belcheva, E. (2017). *The Zlatorog Connection. Petar Dinekov – Vladimir Vassilev: Two Retro Portraits from Nature (73 Unknown Letters)*. Sofia: Gutenberg

✉ **Prof. Stefka Petrova, DSc.**

Sofia University

15, Tsar Osvoboditel

Sofia, Bulgaria

E-mail: stvpetrova@abv.bg